

Evadarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu Jiu în mărturiile celor implicați¹

Bogdan-Dumitru Aleca *

Keywords: *Gheorghe Gheorghiu-Dej, escape from prison, communism.*

Summary: *The escape of Gheorghe Gheorghiu-Dej from the prison camp of Târgu Jiu in the testimonies of those involved. The study refers to the history of Gheorghe Gheorghiu-Dej escape from prison camp in Târgu-Jiu, as shown in the accounts of those involved.*

Între documentele Fondului Personal „Profesor Titu Georgescu”, donate Serviciului Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale de doamna Ileana Georgescu, se află și un dosar intitulat *Evadarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu Jiu*. Acesta cuprinde mărturii documentare interesante referitoare la raportul de forțe din cadrul conducerii P.C.R. în anul 1944, relațiile dintre comuniștii deținuți în lagăr, pregătirea și desfășurarea evadării povestită de cei implicați (cu excepția lui Ion Gheorghe Maurer), poze ale participanților la evadare, ale caselor conspirative, ale mașinilor folosite pentru deplasare etc. Materialul de față încearcă să realizeze „un film” al evadării, bazat pe „informările” trimise lui Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de Istorie al P.M.R., în anul 1963 de cei implicați, dar reține, totodată, acele mărturii ale participanților, care, deși nu se referă strict la evadare, aduc informații prețioase despre comuniștii vâlceni, simpatizanți ai acestora, despre Emil Roșianu, culisele numirii acestuia ca inspector școlar pentru județele Vâlcea și Gorj, anchetarea sa la Tiraspol pentru favorizarea unor prizonieri sovietici, preotul Marina, relația Iandola-Roșianu.

Nucleul celor care au organizat evadarea din lagărul de la Târgu Jiu au fost Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Apostol și Alexandru Drăghici. În cadrul lagărului funcționa un Comitet Militar însărcinat cu pregătirea evadării, alcătuit din Ion Popescu-Puțuri, Chivu Stoica și Ion Didenco,

¹ Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale, fond personal „Titu Georgescu”, dosar privind *Evadarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu-Jiu*. Evadarea lui Dej este cunoscută în literatura de specialitate, iar pasaje din depozițiile celor implicați au fost folosite, în diferite abordări față de temă, de cercetătorii care s-au aplecat asupra evenimentului precum Dan Cătășuș, Sorin Oane, Lavinia Betea, Dumitru Lăcătușu în capitolul dedicat evadării în cadrul volumului *Spectrele lui Dej*. Materialul de față are un caracter de sursă documentară, prezentând pasaje relevante din mărturiile celor implicați referitoare la evadare, dar preluând, totodată, din amintirile protagoniștilor, elementele care, deși nu au legătură cu evadarea propriu-zisă, sunt relevante pentru biografia unor comuniști vâlceni și pentru istoria locală în contextul evenimentului principal al relatărilor.

* **Bogdan-Dumitru Aleca**, arhivist, Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale, e-mail: aleca.bogdan@gmail.com.

înlocuit, ulterior, de Tudor Rudenco. Chivu Stoica urma a-l însoți pe Gheorghe Gheorghiu-Dej în evadare, dar a fost înlocuit de Ion Didenco (Ion Vidrașcu), ca urmare a unei îmbolnăviri.

În afara lagărului, Ion Gheorghe Maurer a fost împuternicitul Comitetului Central al P.C.R. pentru organizarea evadării cadrelor de conducere aflate în lagăr, pe baza planului elaborat de Gheorghe Gheorghiu-Dej. S-a deplasat la Târgu Jiu, a făcut propuneri concrete pentru definitivarea planului și organizarea minuțioasă a acțiunii, cu sprijinul activiștilor Regionalei de Partid Oltenia. Emil Bodnăraș și Iosif Rangheț, membri ai noii conduceri de partid, după înlăturarea lui Foriș, au fost cei care au ținut o strânsă legătură cu împuternicitul C.C. al P.C.R. și au îndrumat activitatea șefului Regionalei Oltenia, Mihail Roșianu, în organizarea și desfășurarea cu succes a acțiunii de evadare.

Conflictul Foriș²-Gheorghe Gheorghiu-Dej

În anul 1943, Gheorghe Gheorghiu-Dej sosea de la Caransebeș în lagărul de la Târgu Jiu. O discuție a acestuia cu Ion Popescu-Puțuri³ dezvăluie relațiile de putere din sânul Partidului:

Dej: *Am citit scrisoarea de afară împotriva ta, mă piș pe ea!* (scrisoare trimisă în lagăr de Foriș pentru a fi prelucrată în fața comuniștilor, prin care Ion Popescu Puțuri era denunțat ca profascist). *O calomnie murdară.*

Puțuri: *Cred că Foriș este omul Siguranței.*

Dej: *Pe ce te bazezi?*

Puțuri: *Pe un șir de fapte.* Aici Ion Popescu Puțuri povestește episodul în care a fost arestat, împreună cu Foriș, în urma căderii rețelei de partid din Oltenia, ca urmare a denunțurilor secretarului acesteia, Elena Balog și modul suspect în care a fost condusă ancheta la Siguranță, toți fiind eliberați: *Agenții de Siguranță, care puseseră mult zel în arestările efectuate, au rămas stupefiați de această întorsătură. În cursul aceleiași zile, după eliberare, Foriș a avut o discuție în patru ochi cu Elena Balog, care, apoi, a dispărut.* Trimis ca organizator al partidului în Oltenia, lui Popescu-Puțuri i se interzice revenirea în capitală, iar când acest lucru se întâmplă, Foriș îi cere: *Să faci raportul în scris, să descrii celulele nou create, din cine sunt formate, să treci membrii de partid nominal, pe numele lor adevărate.*

Dej: *Interesant ce spui. Același lucru s-a întâmplat și cu noi la Doftana și Caransebeș. Ne-a cerut să trimitem cum sunt organizate celulele de partid, pe oameni și cu numele lor adevărat. Noi am apreciat că este o provocare, am tergiversat răspunsul nostru, dar el ne presa mereu, trecând chiar la unele amenințări. Ai mai spus cuiva acest lucru?*

Puțuri: *Aici n-am spus decât lui Costache Tiulescu pe Valea Jiului, la Bumbești, pe șantierul de lucru: Partidul nostru a ajuns pe mâna dușmanului..., la care mi-a răspuns: Taci, dacă se află că știm, ne ucide pe toți aci. Noi am fi putut evada de pe Valea Jiului, în grupe mari; puteam pleca cu armele ostașilor și chiar cu unii dintre ei. Am organizat în așa fel munca încât să putem evada câți vrem. Am cerut dezlegare afară și ni s-a răspuns să nu evadăm, că orice încercare din*

² Secretar general al P.C.R. din decembrie 1940. Înlăturat la 04.04.1944 la inițiativa lui Dej.

³ A făcut parte, alături de Chivu Stoica, Ion Didenco, ulterior Theodor Rudenco, din Comitetul Militar însărcinat cu pregătirea evadării. A stăruit ca Dej să plece singur.

partea noastră va fi considerată o provocare. Privește și dumneata câți stîm aci, imobilizați. De ce stăm aici?

Dej: Aceași întrebare ne-am pus-o și noi. Mai bănuiești pe cineva?

Puțuri: Cred că Șraer⁴ e, de asemenea, în slujba Siguranței.

Cred, de asemenea, că Pătrășcanu nu e omul partidului. Este un aventurier, bolnav după putere. Din cauza aceasta, îl cred capabil de orice.

Emil Bodnăraș evocă întâlnirea din Spitalul de la Târgu Jiu cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, în care acesta îi cere înlăturarea lui Foriș.

Bodnăraș: Am plecat la Târgu Jiu în chip de negustor, m-a prins o criză de apendicită pe la orele 14, când la spital nu mai rămăsese decât o infirmieră și, după program, m-a introdus la bolnav (Gheorghe Gheorghiu-Dej). Asta era în august. Și acolo aflu eu, după ce am arătat îndoielile mele, ce este cu Marius (numele conspirativ al lui Foriș) și de ce mi s-a recomandat să nu iau legătura. Dar tot acolo se întrezărește soluția (...) și acolo, până dimineață pe la vreo 5, când am părăsit spitalul, s-a cristalizat tot planul în trăsăturile lui fundamentale.

Momentul 1: Înlăturarea lui Marius și toată conducerea lui burgheză. Să las evadarea. Principalul este clarificarea în conducere. Acolo s-a stabilit cum ajungem la înlăturarea lui Foriș. S-a hotărât să se discute cu Mihai, să se sondeze părerea lui asupra lui Foriș. Să mai caut oameni. Să caut pe Pârvolescu, că el fusese izolat de Foriș. De constituit un grup de oameni și mers la înlăturarea lui Foriș, până la aplicarea de mijloace violente, dacă acesta se va opune.

(...) Când Pătrășcanu a fost pus în fața întrebării cum crede el înlăturarea lui Foriș, a răspuns: Eu fracționism nu fac! Atunci l-am izolat de la preocupările astea ale noastre. După 4 aprilie, după ce Pătrășcanu a primit comunicarea asupra noii situații care s-a creat prin înlăturarea lui Foriș, primul reflex al lui Pătrășcanu – și unicul în tot activul de partid, care în întregime a salutat această situație și am primit scrisori, în frunte cu scrisoarea tovarășilor din lagăr – la Pătrășcanu reacția a fost alta: de ce nu sunt și eu în conducere? Și când noi i-am spus: tovarășe, noi am socotit că așa este bine, faci parte din activul cu care lucrează în continuare conducerea..., a răspuns: Nu, eu sunt total în dezacord cu acest plan. Am să trimit scrisoare lui Gheorghiu-Dej.

Ce nu spune Bodnăraș despre întâlnirea din spital cu Dej îi relatează acesta din urmă lui Popescu-Puțuri:

Dej: I-am spus deschis: te-a uns Foriș cu un post și ai uitat de sarcina primită. Îmi pare rău că ți-am acordat această încredere, pe care văd că n-ai meritat-o... se mai înșeală omul... Cu noi cei din lagăr să știi că ai terminat. S-a scuzat, și-a făcut autocritica, a cerut să i se încredințeze din nou sarcina primită mai înainte, c-o va

⁴ Iosif Șraer (Schreier), secretar al avocatului Eduard Manolescu, avocat apărător al comuniștilor, inclusiv al lui Dej, membru al Biroului Juridic al Partidului Comunist Român, informator al Siguranței. Secretar general al M.A.I., s-a refugiat în Palestina (1947), într-un moment în care descoperirea fostei colaborări cu Siguranța era iminentă. Stabilit în Italia ca avocat al omului de afaceri Moni Goldstein. De remarcat siguranța unor afirmații ale protagoniștilor în legătură cu stări de fapt devenite notorii după 1945 (agenți ai Siguranței infiltrați printre comuniști), dar plasate de cei care relatează aceste discuții în perioada anterioară lui 23 august 1944.

duce până la capăt... I-am acordat această nouă sarcină... Vom vedea ... Eu nu mi-am pierdut încrederea în el.

În continuare, Popescu-Puțuri relatează: Grupul Ovidiu Șandru⁵ din lagăr, pe care se sprijinea Foriș, era informat că va primi în curând o scrisoare pe care o vor prelucra cu comuniștii internați, împotriva tovarășului Dej, caracterizat de Foriș ca aventurier etc. Când a venit scrisoarea de afară din aprilie, prin care s-a anunțat înlăturarea lui Foriș, Dej îmi spune într-una din zile în curtea lagărului, arătând spre grupul care nu bănuia nimic: „lasă-i să creadă că le va veni scrisoarea așteptată... să aștepte, să fiarbă în zeama lor”. Aceasta se întâmpla în timp ce în lagăr se lua cunoștință de către comuniștii din lagăr de conținutul scrisorii conducerii provizorii trimisă tovarășului Dej și care își exprimau solidaritatea verbală și scrisă cu actul de la 4 aprilie.

Scrisoarea prin care Dej a fost informat de înlăturarea din conducerea partidului a lui Foriș-Kofler⁶ are o poveste interesantă.

Maria Popescu-Puțuri: Fiind internată în lagărul din Tg. Jiu, l-am cunoscut pe tov. Dej la sosirea sa de la închisoarea Caransebeș (...). M-a informat că este obligat să se întoarcă în lagăr (din spital). Mi-a vorbit despre un medic din spital care este cu noi, recomandându-mi să am încredere în el. Dacă va veni cineva să îl caute și acest medic va veni cu el la mine, să am încredere în el, să primesc ce-mi va da și să fac în așa fel să-i predau dânsului personal, fără să mai informez pe nimeni din lagăr despre acest lucru. Am constatat că era foarte preocupat de evenimentele ce urmau să se petreacă afară, vorbindu-mi de munca grea pe care o vom avea de dus afară pentru luarea puterii și, mai ales, după luarea puterii.

(...) a venit la mine un tovarăș de afară (...) mi-a dat o scrisoare cu indicația să o predau neapărat tov. Dej; mi-a mai predat și o pungă de gogoși pentru dânsul (...). Cosând scrisoarea în tivul fustei, în așa fel încât să nu fie găsită la controlul de la poartă, am părăsit spitalul, plecând înapoi în lagăr (...). Când tov. Dej a citit scrisoarea, a avut o explozie de bucurie. Era scrisoarea prin care se anunța, de afară, înlăturarea din conducerea partidului a lui Foriș-Kofler. Pentru introducerea scrisorii în lagăr în asemenea condițiuni am fost premiată de dânsul cu suma de 2000 de lei, pe care i-am folosit la îmbunătățirea hranei tovarășilor care mâncau în cameră cu noi.

Odată rezolvată ecuația de putere la vârful partidului, Dej se apleacă asupra evadării:

⁵ Ilegalist, arestat în urma grevelor de la Grivița. Însărcinat cu atribuție de conducere a celei comuniste din lagăr de către Foriș, a fost prins în luptele fracționiste din acea perioadă, susținând echipa lui Foriș și devenind, astfel, rival al lui Gheorghe Gheorghiu – Dej în lagărul de la Târgu Jiu. Acuzat la Plenara Comitetului Central al P.M.R. din anul 1958, împreună cu alți ilegaliști din „grupul Doncea”, de activitate antipartinică, fracționism, revizionism de Gheorghe Gheorghiu-Dej, într-un discurs rostit de Nicolae Ceaușescu.

⁶ Remus Kofler, activist comunist de origine evreiască, șef al serviciului financiar al partidului până în anul 1944, asistent al lui Ștefan Foriș, condamnat și executat în „lotul Lucrețiu Pătrășcanu”.

Puturi: *Pe la sfârșitul lui mai, începutul lui iunie 1944, tovarășul Dej mă consultă asupra posibilităților de evadare. Dânsul îmi expune schița unui plan cu direcția Turnu Severin. Exprimându-mi acordul cu proiectul, obiectez însă alegerea Mehedințiului și a Turnului Severin, cunoscând pozițiile nefavorabile în această parte. Susțin retragerea spre Vâlcea, unde avem condiții optime geografice și oameni devotați: muncitori, țărani, învățători, preoți, cu sprijinul cărora vom putea organiza o bună rezistență în munți și în toată regiunea Olteniei. Dânsul mi-a cerut să descriu, persoană cu persoană, tovarășii și prietenii din Vâlcea.*

Între timp, se pregăteau deținuții pentru evadare:

Puturi: (...) *Un grup de 40 de tovarăși sânt împărțiți pe grupe în frunte cu un responsabil. Tovarășii prevăzuți pentru evadare vor eși la diferite lucrări afară din oraș pentru a se familiariza cu locurile și pregăti evadarea de la locul de muncă. Fiecare responsabil a primit o hartă a județului, alimente în zahăr și ciocolată (două-trei bucăți pe zi), timp de o lună de zile, în caz de rupere cu legătura de afară. Fiecare grupă a primit o mică trusă de medicamente, bandaje, în caz de rănire și o mică sumă de bani.*

S-a întocmit un plan de instructaj: șeful grupei își instruia grupa făcând, în forme deghizate, marșuri deghizate de la cinci până la 25.30 de km. pe zi fără întrerupere, pentru antrenament. Personal am supravegheat un astfel de marș prin curte al tov. Dej, care, echipat cu toate cele necesare, s-a executat întocmai. Sub pretextul căutării de buruieni pentru ceai pentru bolnavi, doi tovarăși, între care unul droghist, timp de o lună de zile au identificat toate potecile din jurul lagărului, pe distanțe de kilometri, făcându-se mici schițe.

Personal, am stăruit ca tovarășul Dej să plece primul, singur, dacă se poate. Încă din iulie am avut o discuție cu dânsul, când se întorcea de la spitalul din Târgu Jiu, întrebându-l de ce n-a plecat de acolo? De ce s-a întors în lagăr? Dânsul mi-a spus că nu i s-a dat dezlegare. Am înțeles că regreta acest lucru:

Dej: Am spus tovarășului care a venit la mine: hai să plecăm, putem pleca – și tovarășul respectiv mi-a răspuns: Nu pot să-mi asum o astfel de răspundere, nu am dezlegare.

Cele mai importante amănunte privind organizarea evadării lui Gheorghe Gheorghiu-Dej vin din relatarea lui Mihail Roșianu⁷ (nume conspirativ Andrei). În urma înlăturării lui Foriș, la 5 aprilie 1944 la București primea directive de la C.C. al P.C.R. Pe lângă funcția deținută de secretar al Regionalei Oltenia, lui Roșianu i s-a încredințat și aceea de „comandant militar în această regiune”.

Roșianu: *Tovarășul Emil Bodnăraș a indicat ce acțiuni trebuiesc întreprinse imediat: atacarea militarilor fasciști germani, acte de sabotaj la lucrări și întreprinderi, distrugerea legăturilor telefonice militare, întreruperea circulației trenurilor militare. Așteptam de mult de la C.C. directive pentru organizarea luptei de partizani. (...) Am mers în nordul Olteniei și am stabilit punctele de concentrare de partizani în munții Polovragi-Gorj, Bărbătești-Voineasa și Brezoiu-Vâlcea. S-a început adunarea de muniții și la Craiova și formarea de depozite de alimente.*

⁷ Secretar al Regionalei de Partid Oltenia, însărcinat cu organizarea evadării. Protejat al lui Dej după 23 august 1944.

Hotărârea pentru organizarea evadării i se comunică în luna iunie a anului 1944.

Roșianu: *Am trecut imediat la lucru. Am cercetat personal și am pregătit trei case de adăpost conspirativ în comunele din munții Vâlcii, în comunele Romani, Bărbătești și Voineasa. Personal, am ales și instruit călăuze și paznici. Am ridicat planul traseului de la Tg. Jiu și până la precara casă de adăpost a tuturor drumurilor și potecilor, adăpostite, în special, prin poduri.*

Lucram neîntrerupt, zi și noapte, înșelând vigilența organelor poliției, jandarmeriei și siguranței, foarte active în Oltenia, unde erau adăpostite instituții centrale din București, după începerea bombardării Bucureștiului, la 4 aprilie, și multe regimente din Moldova, unități de premilitari și prizonieri sovietici.

(...) la întoarcere la Craiova am găsit pe tov. Maurer, care fusese găzduit în mod provizoriu în casa tov. Manole Bodnăraș, subofițer dezertor, concentrat la Flotila de aviație din Craiova. Am mers în zonele de munte pentru a controla activitatea celulelor de partid din aceste zone, iar tov. Maurer a fost instalat într-o altă casă conspirativă, la locuința tov. Dugășescu, mecanic la flotila de aviație.

Îngrijorați de lipsa răspunsului lui Gheorghiu-Dej la o scrisoare prin care cei doi încercau să stabilească o legătură, Roșianu pleacă la Tg. Jiu.

Roșianu: *Tov. Maurer mi-a indicat omul la care să merg, anume Krug⁸, care răspundea de bazarul de obiecte lucrate de deținuți. Krug mi-a comunicat că răspunsul la scrisoare fusese scos din lagăr prin el, dar că tov. Vidrașcu n-a mai venit să-l preia și a fost nevoit să îl înapoieze în lagăr. Prin Krug am primit, în scurt timp, răspunsul de la tov. Gheorghiu și am plecat la Craiova. În răspuns, tov. Gheorghiu-Dej îmi cerea să avem o întâlnire la o construcție din Tg. Jiu unde lucra o echipă de deținuți politici, din care făcea parte și tov. Gheorghiu.*

Am plecat împreună, imediat, noaptea cu o mașină condusă de tov. Dugășescu. La Tg. Jiu ne-am adăpostit în casa învățătorului Ion Modoran, care devenise de curând membru al Partidului Comunist.

Celula de partid din Tg. Jiu a fost constituită de Roșianu la 4 aprilie 1944. Din ea făceau parte Ion Modoran, Constantin Cheață și Ionică Pripasu⁹. Primii doi erau învățători din oraș, inspectori școlari pentru județul Gorj, iar cel de al treilea, gardian public la Inspectoratul gardienilor publici București, aflat în „dispersare” temporară la Tg. Jiu, la un depozit de armament. Acesta a fost primul colaborator al lui Roșianu în executarea scoaterii lui Dej din lagăr. Fiu al celui mai „sărac țăran din comuna Mateești Vâlcea”, cum îl caracterizează acesta, fusese elevul său și îl atrăsese în mișcare încă de când era în poliția Rm. Vâlcea, dovedind „devotament și spirit revoluționar”.

⁸ Samoilă Krug a fost internat în lagărul de Târgu Jiu pentru activitate antifascistă, apoi a primit domiciliul forțat. A fost unul din oamenii de legătură între tovarășii din lagăr și cei din afară, transmițând lui Dej detaliile evadării. După 19 ani de încercări, în anul 1963, printre rândurile în care își consemna amintirile în legătură cu evadarea lui Dej, își exprima speranța că va fi primit în partid: *Aștept cu încredere acest eveniment. Am un copil care a fost și el în lagăr alături de mine și a mâncat din pâinea amară a suferințelor.*

⁹ Sergent de poliție, persoană de încredere a lui Roșianu, membru de partid din aprilie 1944 în celula Târgu Jiu.

Roșianu: *El mă scăpase în câteva rânduri de cădere, informându-mă la timp de toate mișcărilor și măsurile poliției din Vâlcea*¹⁰. Aveam desăvârșită încredere în

¹⁰ Complicitățile unor angajați ai instituțiilor de siguranță din Râmnicu Vâlcea cu Mihail Roșianu reies din mărturia lui Petrică Iliescu, referitoare la Iandola: *După un timp oarecare am întrebat la Poliție de soarta cererii mele și un funcționar mi-a spus că, Comisarul Iandola a fost auzit vorbind ceva în legătură cu rezolvarea cererii mele. Am întrebat unde-l găsesc și am fost îndrumat să încerc la bodega Curecheanu. M-am îndreptat într-acolo și, întrebând pe Curecheanu, acesta îmi arată pe Iandola, care tocmai intra pe ușe. Am stat de vorbă, la o gustare, cu Iandola și mi-a spus că, deși nu mă cunoștea personal, a mers la subprefect și a obținut această autorizație specială pentru mașina mea, deoarece auzise de la doctorul Stoenescu și alții vorbindu-se bine despre mine, că am casă la Bărbătești, țuică bună etc. În acel timp, a apărut și soția lui Iandola, care, printre altele, îmi spune că este licențiată în fizico-chimice, fiică de văduvă foarte săracă, colegă și foarte bună prietenă a logodnicei mele, dar fără slujbă, pentru că prefectul de la Caracal i-a purtat cu vorba pe ea și pe soț, i-a mințit că-i va da ore în învățământ, dar n-a făcut nimic și ei, de necaz, s-au mutat de un an de zile la Râmnicul Vâlcii.*

M-am simțit obligat, pentru serviciul ce-mi făcuse cu obținerea autorizației și le-am promis că voi încerca și eu să fac ceva cu încadrarea ei.

Am alergat la București și Craiova – era tocmai în preajma deschiderii anului școlar – și cu multe stăruințe am reușit să obțin pentru soția lui Iandola circa 6 sau 7 ore de fizico-chimice la o școală din Râmnicul Vâlcii, iar pe parcurs și în timp și-a completat numărul de ore.

Datorită acestei împrejurări, devenisem prieteni, venea la Bărbătești, la țuică, îl vedeam la Râmnicul Vâlcii și am început să ne vizităm din ce în ce mai des, a venit la căsătoria mea și a cumnatei mele, la Corabia. În acest timp, Iandola devenise șeful Siguranței Statului din Vâlcea, când, următoarea împrejurare, pe mine și pe Roșianu, ne-a pus față în față cu Iandola:

Într-o dimineață discutam cu Roșianu în spatele mașinii aflate în fața drogheriei din piață, iar băiatul meu păzea în fața mașinii, noi urmând să hotărâm în ce <zi> să plecăm. Roșianu, care era cu fața spre strada principală, tresare ca ars și-mi spune: „Uite pe ăla de la Siguranță, vine spre mașină, eu plec, nu este bine să ne găsească pe amândoi”. Eu am rămas pe loc în spatele mașinii, dar Iandola, care grăbea pasul, a observat că Roșianu se îndepărtează și a început să strige după el: „Domnule Roșianu, domnule Roșianu”, până când Roșianu s-a înapoiat la mașină.

Comisarul Iandola a salutat și a întrebat: „De ce fugi domnule Roșianu de mine?”. Noi am tăcut și i-am explicat că departe de noi intenția de a-l ocoli. M-a luat pe mine de o mână și pe Roșianu de alta și ne-a spus, zâmbind: „Domnule Roșianu, eu cunosc toată activitatea dumitale, știu ce faci și pe unde umbli. Nici lui nenea Petrișor nu i-am spus nimic până astăzi, deși merg în casa lui și am fost la căsătoria lui. Atâta timp cât între mine și dumneata este nenea Petrișor, de mine să nu duceți teamă, pentru că dânsul m-a servit cum nici nu mă așteptam. Însă vă atrag atenția, destul de serios, că de acum înaintea lucrurile mă depășesc și situația este cât se poate de riscantă. Eugen Cristescu a trimis agenți și organe speciale pentru informare și urmărire, agenți de demascare și noi ne temem”.

Ne-am despărțit de el și am fost nevoiți să reexaminăm situația, în funcție de cele ce ni se spusese.

Comisarul Iandola, care, în afară de cele ce am arătat mai sus, a ținut ascuns în casa lui o noapte întreagă pe Roșianu și pe Nache Simionescu, întrucât s-a speriat și soția lui care avea copil mic și mai știa că soțul ei era șeful Siguranței în acel timp. Despre

el. Era cel mai potrivit pentru această acțiune, putând să treacă cu mai multă ușurință, fără a atrage atenția, pe lângă unele obiective păzite de militari ce se găseau în jurul lagărului. Cum se va dovedi ulterior, uniforma și sângele său rece au fost factori determinanți în reușita evadării.

Intrarea în acțiune a celulei Tg. Jiu este povestită de Ion Modoran:

Ion Modoran: Tovarășul Roșianu și cu mine, sub pretextul că mergem să vizităm cimitirul de onoare al orașului, așezat în imediata apropiere a lagărului, am făcut înconjurul lagărului, orientându-ne la fața locului asupra posibilităților de evadare, fie prin tăierea sârmei ghimpate, fie prin trecerea pe sub sârmă, în anumite puncte care favorizau acest lucru. În ședința ce a urmat, am expus posibilitățile de evadare, oprindu-ne, în principal, la evadarea pe sub gardul de sârmă din dreptul cimitirelor, unde gardul era mai aproape de cel al cimitirului. Planul în amănunt urma să fie întocmit la prima ședință a celulei, în prezența delegatului de la centru (...).

Organizarea întrevederii cu Dej în casa în construcție este rememorată tot de Modoran:

Modoran: La data și ora indicată, adică în noaptea de 16 iulie, au venit la Tg. Jiu cu o mașină, tov. Andrei și Vladimir, adică Roșianu și Maurer, ultimul fiind găzduit timp de o săptămână în locuința mea de la Tg. Jiu. (...) Spre seară am fost informat că va avea convorbirea chiar a doua zi, la casa industriașului Comșa de pe strada Sf. Treime, aflată în construcție și unde tov. Dej executa instalația electrică. Semnul distinctiv de recunoaștere a tov. Dej – o floare albă la mâna stângă. (...) Am făcut un drum de recunoaștere la casa lui Comșa. A doua zi l-am însoțit până în apropiere, rămânând de pază la o oarecare distanță, pentru a interveni, dar întâlnirea a decurs în liniște.

Momentul este povestit de Roșianu:

Roșianu: La ora 10 fără 10 minute am plecat să-mi îndeplinesc sarcina de onoare de a lua contact direct cu conducătorul Partidului Comunist. Am mers pe trotuarul opus, fără a arăta nicio atenție grupului din curtea casei în construcție în care era și tov. Gheorghiu-Dej. Ei erau în pauză și așteptau. Am ocolit puțin pe o stradă din fund și m-am înapoiat pe trotuarul cu casa, în timp ce santinela mergea spre mine. Până el se va întoarce, eu am intrat pe poartă. Tov. Gheorghiu s-a desprins de grup cu o floare în mână și a luat-o înainte intrând în clădire, în timp ce ceilalți tovarăși, repede m-au acoperit, începând să lucreze la intrare și în primele două camere. Nu voi uita niciodată emoționanța întâlnire cu tov. Gheorghiu-Dej sub nasul pasnicilor stăpânirii fasciste. Am făcut un succint raport despre situația de afară, din țară și hotărârea conducerii de afară a Partidului ca tovarășul Gheorghiu-Dej să fie scos din închisoare (...) Mi-a vorbit despre situația schimbată din rândurile comuniștilor din lagăr, (...) a arătat cum au fost lichidate acțiunile fracționiste și lichidatoriste ale lui Șandru și Iliescu¹¹ și alte greșeli și

comportarea și atitudinea lui Iandola cunosc și alte amănunte preotul Marina, actualul Patriarh și Ionel (sic!) Roșianu.

¹¹ Alexandru Iliescu, tatăl lui Ion Iliescu, adversar al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și Popescu-Puțuri în lagărul de la Târgu Jiu. În urma luptelor de putere din cadrul organizației

confuzii care se statorniciseră în viața de partid din lagăr, înainte de venirea dânsului de la Caransebeș. „Tocmai de aceea e nevoie ca nu numai eu să evaderez, ci să organizăm evadarea a cel puțin patruzeci de cadre valoroase ale Partidului”. *Tovarășul Dej mi-a făcut cunoscut că deținuții sunt și organizați pentru evadare pe grupe cu responsabili, tinându-se seama de lucrările din județul Gorj, unde vor fi trimiși să lucreze. Astfel, o grupă va lucra la Mănăstirea Tismana, unde a fost adus tezaurul statului, altă grupă la construcția palatului administrativ din Novaci și altă grupă la palatul administrativ de la Cărbunești.*

Cu precauția comunistului desprins cu tehnica întâlnirilor conspirative, furișându-mă pentru a nu fi observat de santinele, am ajuns în stradă. Eram cutremurat de emoția întâlnirii și cu conștiința pentru lupta viitoare a Partidului, a reușitei evadării tov. Gheorghiu-Dej și a 40 de cadre de conducere dintre cele mai valoroase.

(...) La București, tov. Emil Bodnăraș și Rangheț mi-au arătat că, în primul rând, trebuia să fie organizată operația evadării tov. Gheorghiu-Dej, cu cel mult un însoțitor și după aceea să se organizeze și evadarea unor grupe de tovarăși, folosindu-se cele mai bune condiții și împrejurări.

Roșianu inspectează traseele și locațiile din Tismana, Novaci și Cărbunești, pregătind evadarea de la Mănăstirea Tismana.

Ion Modoran relatează aceste împrejurări:

Ion Modoran: Am fost solicitat de tov. Roșianu să găsesc o modalitate de a merge personal la Tismana, pentru a examina la fața locului posibilitatea de a organiza evadarea de acolo (...). Sub pretextul că doresc să achiziționez pentru școlile din județul Gorj material didactic de la depozitul casei Școalelor, aflat în dispersare la Mănăstirea Tismana, am rugat pe colonel Graur, prefectul județului, să-mi dea mașina până la Tismana, ceea ce am și obținut. Mai mult, prefectul s-a oferit să mă însoțească, având să inspecteze comuna Pocruia, lângă Tismana. Deși în situația aceasta prezența sa mă stingherea oarecum, totuși s-a dovedit necesară. Fără el n-aș fi putut pătrunde la mănăstire, deoarece de la Tismana și până la mănăstire erau trei rânduri de gărzi militare și trecerea prin ele fără consemn nu era posibilă.

Colonelul Graur a avut inspirația de a lua în mașină de la comandamentul militar din Tismana pe ofițerul de serviciu și cu el am putut pătrunde în Mănăstire. Acolo am vizitat depozitul de material didactic și șantierul de construcții și am încercat, fără a reuși, să vorbesc cu lucrătorii și să culeg ceva date despre lucrătorii „electricieni” de la Tg. Jiu, prefectul și arhitectul Băncii Naționale, care conducea șantierul, târându-mă continuu în altă parte decât acolo unde erau grupe de lucrători și unde aș fi putut să culeg ceva informații. Am putut vedea, însă, sistemul de pază, dându-mi seama că o evadare în condițiile de pază de aci ar fi fost grea și chiar riscantă pentru viața oamenilor. Îngrijorarea noastră a dispărut în după amiaza aceleiași zile, când tov. Roșianu, luând legătura cu lagărul, a aflat că tov. Dej și ceilalți comuniști de la Tismana au fost aduși înapoi

de partid din lagăr grupul condus de Dej câștigă, iar Alexandru Iliescu moare, în august 1945, maginalizat.

în lagăr în noaptea următoare vizitei mele. Astfel, planul inițial de evadare a tov. Dej din lagărul de la Tg. Jiu devenise aplicabil.

În ziua de 6 august, a venit din nou la Tg. Jiu tov. Roșianu, care ne-a comunicat că a sosit momentul să intrăm în acțiune. Luând legătura cu cei din lagăr, i-am comunicat tov. Dej parola și punctul de ieșire, pe sub gardul de sârmă din dreptul cimitirului evreiesc.

Roșianu arată că ora și locul evadării au fost comunicate de Dej, prin Krug: nouă seara, pe sub gardul de sârmă ghimpată, în momentul schimbării santinelor.

Roșianu: După gardurile de sârmă treceau printr-o mică porțiune de teren cultivată cu porumb și ajungeau la gardul de zid al marelui cimitir din Târgu Jiu. Acolo, în cimitirul catolic, îi aștepta Ionică Pripasu, îmbrăcat polițist. De acolo, traversau în lungime cimitirul mozaic, ortodox, până în fund, unde era o poartă masivă de lemn și fier (...). Împreună cu Pripasu, am scos din țâțâni poarta din fund, lăsând-o numai rezemată, pe aci fiind singura posibilitate de ieșire ascunsă. Am comunicat tov. Gheorghiu-Dej locul unde erau așteptați și formulele de recunoaștere și data executării, noaptea de 9-10 august.

Am plecat la Craiova pentru a veni cu mașina cu care să executăm drumul până la Vâlcea, la poalele munților, unde totul era pregătit pentru adăpostire și pază. Mașina era construită de către mecanicul de la flotila de aviație din Craiova. Am plecat din Craiova pe la ora 5 după amiază, îmbrăcați ca militari - cu mașina condusă de Dugăeșescu și în uniformă de aviator. La vreo 5-6 km. s-a produs o pană de cauciuc. L-am făcut în câteva minute. Dar la fiecare 5-6 km. se producea (sic!) alte pene de cauciuc și, în cele din urmă, o explozie care nu se mai putea repara. Eram într-o stare de desperare cum nu fusesem toată viața. Organizasem operația evadării până în cele mai mici amănunte și acum intervenise o asemenea situație neprevăzută. Trebuia să ajungem până la ora 11, adică înainte de apariția lunii. Dugăeșescu a înțeles și a scos revolverul să se împuște. I-am spus că nu se rezolvă nimic prin aceasta și am hotărât să plece cu prima mașină la Craiova să cumpere cauciucuri noi și, în cel mai scurt timp, să fie înapoi. Am oprit o mașină militară ce trecea spre Craiova, care l-a luat pe Dugăeșescu, după ce tov. Maurer îi dăduse suma de bani necesară. În mai puțin de o oră, cu o mașină de piață, Dugăeșescu a adus cauciucuri noi. Până la Tg. Jiu am mers cu viteză maximă, dar n-am mai putut ajunge la ora fixată.

Între timp în lagăr...

Popescu-Puțuri: Seara la ora 8,30 am ocupat, cu Gheorghe Petrescu, poteca pe care se plimbau unii internați după masa de seară, dintre sârme și w.c.-uri, să împiedicăm circulația internaților pe această porțiune. La ora 9,30 apar tov. Dej și Didenco; fac un tur, două pe potecă și la al treilea tov. Dej schițează un gest de despărțire, dar se reține, ne lovește cu palma peste pântec, ne spune câteva cuvinte de îmbărbătare și, apucând-o spre sârmă, se lasă pe burtă... În timpul acesta, se auzea de sus, zumzetul unui avion. Garda se schimbase, soldații luându-și postul în primire, locul de evadare fiind cam între cele două posturi. Am rămas locului, ținând poteca ocupată. După o jumătate de oră, postul a fost ridicat. Tovarășii trecuseră cu bine pe sub cele trei rânduri de sârmă ghimpată.

Evadații sunt preluați de Ionică Pripasu.

Ionică Pripasu: În ziua de 9 august 1944, la orele 20,30, m-am introdus, prin cimititul catolic, stabilit pentru evadare, unde trebuia să-i întâlnesc pe cei doi tovarăși, recunoscându-ne după parola dată de tov. Roșianu. (parola era Unde-i mormântul lui Iunian? – întrebare adresată de Gheorghiu lui Pripasu, care răspundea: La Manutanța).

După ce ne-am recunoscut, am pornit pe drumul stabilit spre locul unde trebuia să mă întâlnesc cu tov. Cheată, care ne informa dacă a venit mașina sau nu. Scăpați de santinelele de la paza lagărului, trebuia să trecem printre santinelele de la Manutanța Armatei, Depozitul de Aprovizionare al Armatei precum și de santinelele de la Depozitul de furaje.

Când am ajuns în dreptul Depozitului de furaje, am fost somați de santinelă, dar justificând prezența mea în calitate de polițist, am trecut de un obiectiv foarte riscant, mergând mai departe, conducând pe cei doi tovarăși. Până la coloana din parc (Coloana Infinitului), unde ne aștepta tov. Cheată, care ne-a comunicat că nu a venit mașina. A plecat să vadă ce se întâmplase cu mașina, de nu mai venea. Rămas singur, am adăpostit pe cei doi tov. într-un boschet mai camuflat din parc. Mașina, conform planului, trebuia să sosească la ora 21, însă, datorită unor defecțiuni avute pe drum, a venit cu întârziere de mai multe ore.

După așteptări zadarnice și îngrijorătoare, am luat hotărârea să îi duc la un loc sigur, având în vedere că apărea luna și ne descoperea locul unde eram ascunși. Am luat hotărârea de a-i ascunde în depozitul de armament și muniții pe care îl aveam în pază, care se găsea în strada Eroilor colț cu strada Griviței, în apropierea Prefecturii și Poliției. Am luat această hotărâre și pe motivul că depozitul era cunoscut de tov. Roșianu și dacă totuși, mașina cu tov. Roșianu sosea de la Craiova, negăsindu-ne la locul stabilit, tov. Roșianu știa să vină la depozit.

Am ieșit din ascunzișul din parc și ne-am continuat drumul spre adăpostul stabilit. Datorită curajului tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, însoțiți de subsemnatul care eram în uniformă de polițist, am trecut și de aceste obstacole foarte primejdioase, ajungând la depozit, unde i-am adăpostit, iar eu făceam de pază, așteptând mașina.

Ca o completare a relatării lui Pripasu, momentul întâlnirii Dej-Maurer este intercalat ulterior în depoziția lui Pripasu: *Tov. Roșianu și Maurer au sosit cu mașina la ora 1,30 noaptea, după ce trecuse pe la locul stabilit, negăsindu-ne au venit la depozit, unde i-am întâmpinat și le-am adus la cunoștință că am reușit și tovarășii se află în depozit.*

Tov. Gheorghe Maurer a fost îmbrăcat în haine de colonel de aviație, ceea ce a făcut pe tov. Gheorghiu, când l-a văzut, să creadă că l-au trădat, punând mâna pe carabină, confundându-l cu comandantul lagărului, fiind încă întuneric. Tov. Maurer și-a spus imediat numele conspirativ:

- Eu sunt, Jean, după care dâșii s-au îmbrățișat emoționați.

Șoferul era și el îmbrăcat militar, în uniformă de aviație. Tov. Roșianu era îmbrăcat civil. Au părăsit depozitul în jurul orei 2,15 dimineața.

Momentul de confuzie al lui Dej în privința lui Maurer nu este relatat nici de Dugăeșescu, nici de Roșianu, martori ai scenei întâlnirii. Dar el a existat, fiind confirmat de Maurer: *M-am apropiat de tov. Gheorghiu, s-a trezit brusc din somn*

și la început nu m-a recunoscut (eram îmbrăcat în uniformă militară și-mi lăsasem mustăți). Mi-am dat seama că nu mă recunoaște, că se crede descoperit și că vrea să mă lovească cu ceva în cap. I-am spus: Ghiță! Nu mă recunoști, sunt eu, Maurer. În sfârșit m-a recunoscut, ne-am îmbrățișat¹².

Gheorghiu-Dej se temea de o trădare, în clipele de așteptare solicitându-i lui Pripasu să îi arate calea cea mai scurtă de ieșire din oraș.

Roșianu relatează răspunsul lui Pripasu: „Eu nu vă las să plecați! Domnul Roșianu va veni sigur, nu se poate să nu vină”. Nu se obișnuise să îi spună tovarășe. Pentru el eram tot domnul învățător. Aceasta a mărit nedumerirea tov. Gheorghiu și tov. Didenco, care mă cunoșteau sub numele de Andrei și l-au întrebat pe Pripasu: „Dar cine este acest Roșianu?” La aceasta, Pripasu a răspuns „Ei, nu vă mai prefaceți că nu-l cunoașteți, deoarece sunteți din aceeași familie. Acestea toate mi le-a spus Pripasu după executarea cu succes a evadării.

Roșianu nu își amintește momentul de confuzie al lui Dej: Tov. Maurer a îmbrățișat pe tov. Gheorghiu strigând: „Ghiță!”. Repede s-au îmbrăcat cu haine militare, pe care noi le adusesem și am pornit-o spre comuna Milostea-Vâlcea, unde se găsea prima casă de adăpost pregătită, la distanța de 60 km. de Tg. Jiu. În goana mașinii peste Câmpu Mare, tov. Gheorghiu-Dej a exclamat: Cât e de frumos! Să stai închis 12 ani, să nu pierzi o clipă încrederea în victoria luptei partidului și, după 12 ani, să fii eliberat nu de către stăpânirea burghezo-moșierească, ci de către partid, a cărui forță a crescut fără încetare!”.

Conducătorul mașinii cu care Dej a părăsit orașul Tg. Jiu a fost Dugășescu Mihail, mecanic șef al unei escadrile de avioane, cu serviciul la Flotila 3 aviație Craiova. A fost atras în P.C.R. de Manole Bodnăraș, în anul 1943, în urma unor discuții purtate pe tema războiului. În contextul evadării, a pus la dispoziție mașina personală și a luat măsuri pentru a-i găsi lui Maurer o casă conspirativă.

Dugășescu: Am găsit casa din strada Părului nr. 36 din Craiova, unde m-am mutat cu tov. Maurer, care era îmbrăcat sublocotenent și pe care l-am prezentat gazdei mele drept cumnatul meu rănit pe front, venit să-și petreacă concediul la mine. Pentru ca totul să fie asigurat, m-am logodit cu gazda, apoi m-am căsătorit, fără ca să cunoască adevărul. Acolo nu venea (sic!) decât tovarășul Roșianu, Vidrașcu Gheorghe, Manole Bodnăraș și tov. „Florica” (actuala soție a tov. Emil Bodnăraș), din partea C.C.

(...) Am primit ca sarcină din partea tov. Maurer să aranjez și două costume de haine militare de aviație, precum și documentele necesare. Am cusut unui costum al meu gradul de sergent major, iar alt costum l-am luat de la magazia trupei, de la un cumnat al meu, i-am cusut gradul de sergent. Am întocmit și documentele necesare. Am organizat un depozit de combustibil în apropierea comunei Ișalnița, la grădina flotei de aviație. Toate acestea au fost puse la punct până în ziua de 7 august.

Rolul său se încheie în comuna Milostea, unde lasă pe fugari și se întoarce la Craiova, prin Bălcești: Pe parcurs am schimbat numărul de circulație al mașinii cu număr de Craiova, în scopul de a deruta organele de poliție și jandarmi. În noaptea de 12 august, a fost arestat Manole Bodnăraș, iar în următoarele zile am

¹² Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea, *Spectrele lui Dej*, Iași, 2012, p. 99-100.

observat persoane suspecte concentrate la escadrila unde făceam serviciu, iar seara apăreau civil, în oraș.

Reușește să fugă înainte de a fi predat Siguranței și se refugiază la Milostea, la mecanicul Țundrea, iar după 23 august la București, activând în Formațiunile de luptă patriotice, până la 6 septembrie, când este retrimis la Craiova.

Roșianu: *În zorii zilei am ajuns la casa lui Țundrea Constantin, mecanic de mori și șofer, comunist, așezată în zăvoiul de la marginea râului Tărăia.*

Înainte de a pleca, am chemat pe tov. Ioniță Bărbulescu, învățător în comuna denumită Racovița, cu care stabilisem să răspundă de conducerea și paza tovarășilor eliberați la cea de a doua casă de adăpost, din comuna Râmești, de la poalele munților Horezului, la învățătoarea Maria Ionescu, element de o desăvârșită încredere (...). În aceeași comună era învățătorul Ion Simionescu, membru P.C.R., cu care lucrasem în tot timpul războiului. El primise sarcina să se îngrijească, împreună cu Ioniță Bărbulescu, despre paza și securitatea tovarășilor Gheorghiu-Dej, Maurer și Vanea.

De la Milostea, tov. Ioniță Bărbulescu a condus pe tovarășii eliberați, pe timp de noapte, pe poteci, prin păduri, până în localitatea Vaideeni, la punctul dinainte stabilit (cimitirul comunei), iar de aici i-a preluat tov. Ion Simionescu, care i-a condus la casa învățătoarei Maria Ionescu din Râmești. Ne-am despărțit și am plecat să pun la cale evadarea grupului Cărbunești de comuniști, în frunte cu tov. Gheorghe Apostol și Alexandru Drăghici.

(...) Evenimentele s-au precipitat, însă, datorită ofensivei armatei sovietice pe frontul Chișinău-Iași. În această situație, tov. Gheorghiu-Dej și cu cei doi tovarăși care îl însoțeau (Vidrașcu și Gheorghe Maurer), cu o mașină special pregătită, călătorind noaptea, au ajuns la București, Mașina a fost condusă de Petrișor Iliescu și ajutorul său, Gut Petre. În trecere prin Rm. Vâlcea, au fost găzduiți câteva ore la Pr. I... (Ion Marina), actualul ... (Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române).

Dej, Maurer și Ion Vidrașcu (Ion Didenco) au rămas la Milostea până la 12 august, în casa lui Țundrea, după care au fost preluați de Bărbulescu.

Ioniță Bărbulescu¹³: *Drumul de la Milostea la Vaideeni a fost parcurs cu o serie de greutăți. Am trecut, destul de greu, prin zăvoaiele din Valea Cernii și apa Recii, partea de nord a comunei Slătioara, unde era postul de jandarmi și trebuia ocolit. Am ieșit deasupra comunei Slătioara, în satul Coasta Corbului. Am*

¹³ Învățător în comuna Racovița, județul Vâlcea, membru de partid din anul 1938. După 23 august 1944, a fost secretarul Județenei de Partid din județul Vâlcea, până în anul 1946 și deputat în primul parlament democrat, 1946-1948. Între 1948-1952 a fost „umărit”, așa cum declară în autobiografie: *Am primit lovituri fără precedent din partea foștilor legionari strecurați în partid și a coadelor (sic!) de topor din grupul antipartinic al lui Luca și Ana Pauker. Acești ani sunt cei mai dureroși din viața mea.* După 1952 a fost președintele Comitetului de Luptă pentru Pace din Departamentul Cultelor. Fiul său, Octavian Bărbulescu, căsătorit cu Dida, fata Mariei Ionescu, gazda lui Dej, era, în anul 1963, director adjunct în Ministerul de Externe. Fratele său, Petre Bărbulescu, membru de partid în ilegalitate, a dezertat, în luna aprilie a anului 1944, împreună cu unitatea, la inamic și a fost voluntar în divizia Tudor Vladimirescu, lucru pentru care a fost condamnat la moarte prin decret semnat de mareșalul Antonescu.

traversat satul, strecurându-ne prin grădini, pentru a putea ajunge în Valea Oltului (?), unde eram în deplină siguranță. Am continuat drumul spre puntea de peste râul Luncavăț, întrucât era cu neputință de trecut apa prin vad, în urma ploii din cursul acelei zile. Ne-am îndreptat spre locul stabilit pentru întâlnire cu tov. Simionescu. Din prudență, pe tov. Gheorghiu și ceilalți i-am adăpostit într-o clădire de fân din apropierea cimitirului, iar eu am mers în căutarea tov. Simionescu, în cimitir. La semnalele cuvenite (am tușit de două ori), tovarășul Simionescu a răspuns cu parola pentru care convenisem – „Recea”.

Drumul spre Râmnești a fost făcut noaptea, aproximativ 25 de km., parcurși pe poteci de munte. Au ajuns la noua gazdă, învățătoarea Maria Ionescu¹⁴, pe data de 13 august.

Simionescu Ion (Nache)¹⁵: *Sătenii din sat, văzând neobișnuitele mele vizite în casa tovarășei Ionescu, începuseră să vorbească pe socoteala noastră, bănuindu-ne de altfel de legături, datorită faptului că soțul ei lipsește de acasă, dar am convenit ca dânsa să pună la punct lucrurile, în sensul că venirea mea era necesară punerii la punct a arhivei școlare, cerută de tovarășul „inspector școlar” Mihail Roșianu, care venise să inspecteze Școala Râmnești.*

¹⁴ La 17.11.1944, Gheorghe Gheorghiu-Dej îi scria următoarele rânduri: *Mult stimată doamnă Ionescu. Încă odată țin să vă mulțumesc pt. ospitalitatea de care m-am bucurat în timpul „voiajului” făcut în regiunea Dvoastră. Grijă ce ne-ați purtat-o îmi va rămâne ca un exemplu de caldă prietenie și neștersă amintire. Fiecare colț al gospodăriei Dvoastră mi-a devenit drag și abia aștept clipa când voi putea să vă fac o vizită. Dacă aveți de gând să veniți pe la București, veți fi oaspetele meu, ar fi o mare bucurie pentru mine. Ce mai face Dida (fiica Mariei Ionescu, n.n.)? Îmi pare nespuse de rău că n-am putut să-mi iau rămas bun de la ea. În orice caz, îi doresc multă sănătate și nu-mi voi uita obligația legată de promisiunea făcută. Am să-i pregătesc o serie de cărți instructive, în speranța că ele vor avea o înrăurire fericită asupra educației de care vă îngrijiți. Vă strâng mâna cu toată prietenia, al Dvoastră, Gheorghiu Dej. P.S. Salutări pentru Nache și D-l. Ionescu.*

¹⁵ Membru al partidului țărănist, ulterior simpatizant al mișcării comuniste. Colaborator al lui Roșianu. Aduce detalii interesante despre numirea lui Roșianu ca inspector școlar pentru județele Gorj și Argeș, în anul 1944: *Am ajuns la concluzia că Roșianu urma să vie în țară, să fie demobilizat, dar acest lucru nu era cu puțință decât în situația că ar fi fost numit inspector școlar. Cum la fostul Minister al Educației Naționale era subsecretar de Stat I.C. Petrescu, șef al tineretului național-țărănesc și cum știam că era dornic să colaboreze cu Roșianu, am hotărât de comun acord să vin de la Tiraspol la București, să iau contact cu Ion Mihalache, nașul tov. Roșianu și, prin acesta, să-l determinăm pe I.C. Petrescu să numească pe tov. Roșianu inspector școlar pentru județele Vâlcea și Gorj. (...) După ce i-am expus situația grea în care se află organizația național-țărănistă din județul Vâlcea, că învățătorii, care aveau interese de satisfăcut, au început să o părăsească, pentru că noi nu avem un om care să le stea în ajutor acestora, i-am cerut scrisoarea către I.C. Petrescu. (...) Văzând că stăruie, s-a liniștit, a scos o carte de vizită, i-a scris lui Petrescu că-l roagă să facă numirea tov. Roșianu. Dar nu o pot folosi decât cu condiția ca, după ce o vede I.C. Petrescu, să mi-o restituie pentru a i-o duce înapoi, contrariu să nu mai îndrăznesc vreodată să mai dau ochii cu el. Astfel a fost numit tov. Roșianu inspector școlar pentru județele Vâlcea și Gorj, deci oficializat ca om de încredere al regimului antonescian, deși realitatea era cu totul alta.*

Între timp, tov. Roșianu a adus trei rânduri de haine călduroase, trei perechi de bocanci. Cei trei tovarăși au socotit că este nevoie să-și facă buletine de identitate - buletine pe care le și procurasem -, dar trebuiau făcute fotografii și, bineînțeles, nu putea merge la fotograf, nici aduce pe acesta la noi și, în această situație, s-a căzut de acord să merg la Craiova, unde trebuia să iau un aparat de fotografiat de la tovarășa Lenuța Bodnăraș¹⁶, din strada Vasile Alecsandri nr. 12.

Am luat legătura cu tov. Lenuța Bodnăraș, am ridicat aparatul de fotografiat, am căpătat toate informațiile ce erau cunoscute în legătură cu arestarea soțului său și a altor tovarăși.

Când am venit la Rm. Vâlcea, m-am întâlnit cu tov. Bărbulescu Ioniță și l-am găsit îngrijorat de faptul că n-ar fi exclusă o urmărire a noastră, întrucât toți cei din Râmnic care-l cunoșteau începuseră să-l înjure și să-i strige că este fratele trădătorului sublt. Petrică Bărbulescu, care, încă din aprilie, trecuse cu unitatea de partea Armatei Roșii.

Ajuns la Râmnești, am procedat la facerea fotografiilor și, implicit, a buletinelor, dar n-a mai fost nevoie, întrucât evenimentele modificaseră total situația.

A doua zi dimineața, a sosit tov. Roșianu cu un autoturism cu 8 locuri, proprietatea tov. Petrișor Iliescu din Bărbătești. Tov. Dej a schimbat hainele de sergent aviator cu un costum al tov. Dumitru Ionescu¹⁷ și, când i-am dat cravata, mi-a spus, zâmbind: „Fă-i tu nodul, că eu de 13 ani n-am mai purtat cravată!”.

Cei trei și-au luat rămas bun de la gazdă și abia atunci femeia de serviciu și-a putut da seama „pentru ce pregătește mâncare mai multă ca de obicei”, fapt care i-a făcut pe tovarăși să râdă cu poftă.

Drumul spre Râmnic și apoi spre București este povestit de Petrică Iliescu¹⁸, șoferul și proprietarul mașinii cu opt locuri:

Petrișor Iliescu¹⁹: Am plecat într-o după amiază de la Bărbătești, cu mașina condusă personal de mine. Primul popas l-am făcut la Vâlcea, la pr. Marina²⁰.

¹⁶ Soția lui Manole Bodnăraș, fratele mai mic al liderului comunist Emil Bodnăraș.

¹⁷ Soțul Mariei Ionescu, gazda grupului de evadați. Arestat pentru vina de fi fost membru al Partidului Țărănist-Călinescu. Suspendat din învățământ 4 ani.

¹⁸ În mărturia sa aduce informații interesante referitoare la Roșianu, din perioada 1942-1943: (...) se găsea mobilizat la lagărul de prizonieri sovietici de la Tiraspol, unde a fost anchetat și trimis în judecată pentru activitate antihitleristă. El a fost îndrumat de mine și de Nae Simionescu să ia legătura cu fratele meu, procurorul militar cu gradul de căpitan la fosta Curte Marțială din Tiraspol. Cele două anchete pornite împotriva lui Roșianu pentru faptul că ajutase la evadarea unor prizonieri sovietici (...) s-au succedat la intervale de timp. La prima anchetă, Roșianu a fost trimis în judecată și căpitanul Iliescu a intrat ca acuzator și a propus concluzii de achitare, iar Roșianu a fost achitat. A doua anchetă a fost mai târziu și situația lui Roșianu era și mai gravă. Ion Iliescu a luat personal cazul în anchetă și, pe propria-i răspundere, a clasat cazul.

¹⁹ Prieten al lui Roșianu din anii 1927-1928.

²⁰ Viitorul Patriarh al României. Precizări interesante despre relațiile acestuia cu mișcarea comunistă și, personal, cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, face soția lui Ion Popescu-Puțuri: Când a venit aprobarea grupului (pentru eliberare din lagăr n.n.), soțul meu mi-a dat indicații să nu mă duc în sat, unde mi s-a fixat domiciliul, ci să mă opresc la Craiova, de

Pentru obținerea unui cauciuc de rezervă cu cameră, ce se găsea nemaipomenit de greu în timp de război, am lăsat amanet la vulcanizatorul Garaliu de la Vâlcea un aparat radio nou-valiză marca „Braun”, aparat ce nu l-am mai văzut nici în ziua de azi (...). Am plecat din Vâlcea în jurul orei 9 seara, când începuse să se înopteze. Eu la volan, conduceam mașina, tov. Ion Gheorghe Maurer în dreapta mea, iar pe locurile din spate tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Vidrașcu și băiatul meu, care mă însoțea totdeauna la drum, P. Gutt.

La trecerea podului Oltului, capul spre Argeș, unde curbează drumul spre dreapta, am fost opriți și înconjurați de militarii care făceau paza și controlau întreaga circulație pe șosea. Mașina era cu capota ridicată și închisă, așa că nu se putea vedea cine este înăuntru, iar eu, printr-o manevră abilă, am chemat militarii în stânga mea, la volan și le-am arătat toate actele mașinii, permisul de circulație, fiscal, autorizația specială pentru circulație, încă un act și plus buletinul meu de identitate. Când unul dintre ei mi le-a înapoiat și s-a aplecat puțin spre mașină, numai atunci a observat că înăuntru sunt și alte persoane, s-a recules imediat și a strigat la noi ca toată lumea să prezinte legitimația. Era însă, prea târziu. Pentru că pusesem deja mașina în mișcare, în clipa în care am simțit actele în mâna mea stângă. Eram pregătit pentru o astfel de situație, știind că însoțitorii mei nu aveau acte de legitimație (...). Am fost somați să opresc, s-a strigat după noi și, după câte îmi amintesc, s-a tras și cu arma, ca să ne intimideze, însă prea târziu, pentru că noi ne îndepărtasem mult cu mașina. Norocul meu a fost că au venit toți în stânga mașinii la controlul actelor, altfel, dacă se așeza vreunul în fața mașinii, toată abilitatea mea se solda cu un eșec, pentru că, într-o astfel de situație, nu puteam trece cu mașina peste un soldat nevinovat, care nu avea nici măcar calitatea de polițist antonescian.

Drumul a fost anevoios. Mergeam noaptea, cu ambele faruri îmbrăcate și camuflate cu huse de doc (...), făcând un singur popas. Când coboram panta spre Pitești, tov. Maurer îmi pișca fața și mâinile pentru a mă ține cât mai treaz, văzând că dădeam, probabil, semne de oboseală.

Înainte de Pitești, am oprit mașina, ne-am rostogolit pe iarba plină de rouă, pentru a alunga oboseala. În oraș nu am avut control, la Argeș și Râul Doamnei ne-am strecurat ceva mai ușor prin controlul militar, pentru motivul că am trecut în zorii zilei.

De la Pitești la București înaintam cu mai mult curaj, iar bucuria noastră a fost de scurtă durată.

Cam la 30 km. de Pitești spre București, am fost întâmpinați de un bombardament și o luptă aeriană formidabilă, unde nemții se lăsau cu Stukasurile în picaj și mitraliau înspăimântător această arteră principală de circulație.

unde să iau ceva bani de la o rudă mai îndepărtată a noastră (Kati Florescu) și să plec la Râmnicu Vâlcea; acolo, să trec pe la părintele Marina de la Biserica Sf. Spiridon (în realitate, Marina era preotul bisericii Sf. Gheorghe din Râmnic n.n.) și să îi spun cine sunt. (...). M-am dus la Râmnicu Vâlcea, am găsit pe părintele Marina, i-am spus cine sunt și am plecat la Ocnele Mari, venind din când în când la Râmnic. Într-una din seri, gazda la care stam mi-a spus că a auzit la radio că s-a făcut pace și am plecat la Râmnic, la părintele Marina. Aici am întâlnit pe tov. Dej.

Veneau valuri, valuri, atât de dese încât am fost nevoiți să facem zeci de popasuri și culcări pentru a ne camufla, până treceau puțin și apoi urcam repede în mașină și înaintam, de cele mai multe ori printre gloanețele lor.

Drumul devenise nemaipomenit de aglomerat, pentru că lumea fugea înspăimântată de teama bombardamentului din București. Nu exista picior de om sau vehicul care să meargă spre București, afară de noi, care înaintam ca niște fantome (...) la volanul mașinii nr. 88 Rm.V.

Situația în lagăr, după evadare:

Gheorghe Popescu: Noi aveam sarcina (Popescu-Puțuri și el) ca, în caz că se întâmplă ceva și se descoperă trecerea tov. Gheorghiu, să ne apropiem de gard și să simulăm că noi am vrut să fugim, camuflând retragerea tov. Gheorghiu și Didenko(...). A doua zi, simulând că mergem să-i cerem un lucru sau altul, țineam trează în mintea oamenilor că tov. Gheorghiu este în lagăr.

Popescu-Puțuri: A fost dat prezent trei zile în șir, li s-a făcut patul în fiecare seară, li s-a dus porția de mâncare, era strigat pe nume, tare, în curtea lagărului. N-a știut, în afară de cei care trebuia, nimic de evadare, până când s-a primit confirmarea că tovarășul este în siguranță. Atunci fost chemat Dulbergher²¹, șeful de baracă în care era cazat și tov. Dej și a fost sesizat că din baracă lipsesc, seara, la numărătoare, 2 internați, fără să se spună cine sunt aceștia. Ofițerul de serviciu a făcut numărătorea, apoi, apelul și a constatat lipsa celor doi tovarăși. Au început cercetările de unde și pe unde au evadat. S-au luat măsuri pentru dezorientare. S-a stabilit ca unii tovarăși să spună că i-au văzut, în cursul zilei, în grupa de vis-a-vis (grupa atelierelor). S-a început cercetarea din partea opusă de unde evadase Dej.

Această relatare nu corespunde cu cea a lui Gheorghe Popescu. El fixează momentul descoperirii evadării lui Dej în momentul în care un alt grup de internați a evadat (grupul condus de Alexandru Drăghici, de la Cărbunești, a căror evadare a fost hotărâtă de Dej în prima ședință ținută în libertate).

Gheorghe Popescu: Cu acest prilej, comandamentul lagărului s-a sesizat și a trecut la verificarea internaților, aflând și de evadarea tov. Gheorghiu. Conform instrucțiunilor, aveam sarcina să derutăm organele de pază. După ce comandamentul a stabilit că, în afară de marele grup, a evadat și tov. Gheorghiu, conducerea lagărului a luat măsuri de pază și represiune. În primul rând, a împrejmuț o cabană cu sârmă ghimpată și a întărit-o cu pază. Un mare număr de membrii de partid și UTC-iști au fost izolați în această cabană. Eu am fost numit șeful cabanei. Încă din ziua izolării, am primit scrisoare să scot afară din izolare pe tov. Chivu Stoica, explicând, în calitatea mea de șef de cabană, că tov. Chivu a fost găsit băgat între noi la izolare. Soldatul nu își prea putea da seama de această situație, crezând că șeful de cabană este un fel de autoritate, mi-a dat voie mie și

²¹ Moise Dulbergher, arestat în 1941 din poziția de angajat al Agenției Comerciale a URSS din București, internat în lagărul de la Târgu Jiu. După 1944, susținut de Vanea Didenko (Ion Vidrașcu), militant comunist de frunte, însoțitorul lui Dej în evadare, a activat în Direcția Generală de Securitate de Poporului, românizându-și numele, Moise Dulgheru. Anchetator în cadrul procesului Pătrășcanu. A fost epurat odată cu grupul Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu. În anii 1980, a emigrat în Israel, apoi în Canada.

tov. Chivu să trec saltea, pătura și celelalte lucruri și să-l scot pe tov. Chivu din mijlocul celor care erau izolați.

(...) Chiar în ziua de 23 august s-a organizat, fără voia comandamentului lagărului, plecarea din lagăr, pe eşaloane. În primul eşalon a plecat tov. Chivu și apoi au plecat celelalte eşaloane. Am mers până la Piatra Olt, de unde a trebuit să ne retragem la Craiova, deoarece începuseră luptele între trupele române și partizani (!) și trupele germane.

La Craiova, tov. Popescu-Puțuri ne-a cazat în internatul unui liceu și a început să ne procure arme. După circa 48 de ore, am plecat spre București.

Mărturiile celor care au luat, într-un fel sau altul, parte la evadare, refac, cu amănunte interesante referitoare la derularea evenimentelor și crezurile politice ale celor implicați, un moment al istoriei P.C.R. în lunile iulie-august 1944. „Filmul” evadării este creat, exculsiv, de versiunile persoanelor din anturajul liderului și ale celor implicați direct în organizarea evadării, putând fi suspectate de o doză mare de subiectivitate. Ele sunt, însă, importante prin valoarea lor de mărturii documentare primare și prin amănuntele pe care le dau sau pot fi sesizate de istoric, în legătură cu unii membrii ai mișcării comuniste din Vâlcea sub conducerea lui Roșianu, relațiile interumane pe plan local și atitudinea duplicitară a unor reprezentanți ai instituțiilor statului interbelic față de Roșianu și Marina. Departe de a avea statutul unui studiu științific, materialul de față nu și-a propus să tragă concluzii sau să facă judecăți de valoare, ci să aducă în fața pasionatului de istorie surse documentare referitoare la un eveniment și context istoric care, coroborate cu alte studii de specialitate pe aceeași temă, să poată reface istoria unui eveniment punctual și a unor timpuri trecute, cu multitudinea lor de fațete.